

بررسی خلاقیت شعری در رمان بعدالغروب محمد عبدالحلیم عبدالله در مفهوم‌سازی عشق و نمود آن در نگاره‌های مصور حافظ

چکیده

رمان بعدالغروب یکی از شاهکارهای ادبیات مدرن عرب است که صداقت هنری در بیان احساسات عشق واقعی یکی از ویژگی‌های بارز آن است. این داستان در واقع زندگی‌نامه خود نوشته نویسنده و بازتاب واقعیت اجتماعی، تفاوت طبقاتی میان قشر فقیر، محروم و ثروتمند در جامعه بعد از جنگ جهانی دوم و بحران اقتصادی است. نویسنده با زبانی شاعرانه رمان خود را به نگارش درآورده است؛ توصیفات او زیبا و هنرمندانه و در خدمت عینیت‌بخشی و خصلت زیبایی کلامش می‌باشند. گفت‌وگوها نیز عاملی دیگر در ادبیات متن این نویسنده‌اند. از همه مهم‌تر استفاده از زبان تصویری و بالاحص استفاده گسترده از تشبیه رمان او را هرچه بیشتر خصلت شاعرانگی می‌دهد و آن را به شعر نزدیک می‌سازد. ویژگی‌های فوق سبب شد تا مقاله حاضر به تبیین و تفسیر ابعاد زبان ادبی این اثر در حوزه توصیف و گفت‌وگو و تشبیه اختصاص یابد و از این حیث رمان محمد عبدالحلیم را مورد بازکاوی قرار گرفته است که نتایج حاکی از کاربرد زبان ادبی و شعرگونه در این اثر است. این ویژگی با مفهوم‌سازی عشق در نگاره‌های نسخه مصور حافظ قابل انطباق است.

اهداف پژوهش:

۱. تعیین نمودهای خلاقیت شعری مفهوم‌سازی عشق در رمان بعدالغروب و نگاره‌های حافظ.
۲. بررسی نقش توصیف، گفت‌وگو و تشبیه در رمان بعدالغروب به لحاظ عینیت‌بخشی تصاویر.

سوالات پژوهش:

۱. نمودهای خلاقیت شعری و مفهوم‌سازی عشق در رمان بعدالغروب و نگاره‌های حافظ کدام‌اند؟
۲. نقش توصیف، گفت‌وگو و تشبیه در رمان بعدالغروب به لحاظ عینیت‌بخشی تصاویر چیست؟

کلیدواژه‌ها: محمد عبدالحلیم، خلاقیت شعری، توصیف، گفت‌وگو، تشبیه.

مقدمه

هنر «روایت» بین خواننده و شنونده جایگاه ویژه‌ای دارد. این هنر خواننده را مجذوب خود می‌کند و تحت‌تأثیر قرار می‌دهد؛ تا جایی‌که با عمل داستانی متحد می‌شود و با آن تعامل می‌کند. اگر رمان از کیفیت مناسبی برخوردار باشد، خود را در شخصیت، جزئیات و واکنش‌های خواننده در موقعیت‌های مختلف، نشان می‌دهد. رمان، اثری منثور است که به مجموعه‌ای از رویدادها می‌پردازد که در متن، گسترش می‌یابند و توسط چندین شخصیت انجام می‌شوند. منتقدان و نویسندگان در مورد ظهور این سبک ادبی در جهان عرب، خواه وارداتی و یا اصیل عربی، اختلاف نظر داشته‌اند. از برجسته‌ترین عوامل تأثیرگذاری رمان، زبان رمان است. نویسنده رمان با زبانی که برمی‌گزیند مخاطب را شیفته خود می‌سازد و در روح و روان او تأثیر می‌گذارد. رمان به‌عنوان یک اثر ادبی، از ادبیت خالی نیست و یکی از شیوه‌هایی که رمان‌نویسان برای کارکرد هنری زبان خویش برمی‌گزینند، همانا بهره‌بردن از صناعات شعری در رمان است. مهم‌ترین این صناعات را می‌توان توصیف قلمداد کرد؛ توصیف در سیر داستان، درنگ ایجاد می‌کند و خواننده را متوجه بُعد زیبایی‌شناسی بیان می‌کند و به او التذاذ هنری می‌بخشد. در کنار این، توصیف در فضا سازی و عینیت‌بخشی نیز مفید و مؤثر است. پس می‌توان گفت که توصیف به‌عنوان عاملی ادبی در شعر، دو نقش بلاغت و زیبایی‌شناسی را هم‌زمان ایفا می‌کند.

آراستگی بیان به تصویر و بیان موضوع در قالب زبانی تصویری نیز از دیگر عوامل نزدیکی زبان رمان به زبان شعر است. در این مورد به‌خصوص تشبیهات زیبا و هنری به آراستگی هرچه بیشتر بیان کمک می‌کنند و همچنین نقشی اساسی در ادراک مخاطب دارند و خصلت اقناع‌کنندگی را ایفا می‌کنند. پس می‌توان گفت که تشبیه و دیگر صورخیال نیز در رمان نه فقط کارکرد زیبایی‌شناسانه بلکه ادراکی را نیز به دوش می‌کشند. گفت‌وگوهایی که در رمان شکل می‌گیرد نیز در راستای نزدیکی زبان روایت به زبان هنر است و دیالوگ‌ها و مونولوگ‌ها، عامل آراستگی هرچه بیشتر بیان‌اند. پژوهش حاضر این سه مهم را در رمان «بعد از غروب»، محمد عبدالحلیم نویسنده مشهور مصری مورد مطالعه و پژوهش قرار می‌دهد. بررسی پیشینه پژوهش حاکی از این است که تاکنون اثر مستقلی با این عنوان به رشته تحریر درنیامده است.

نتیجه‌گیری

نتیجه پژوهش حاضر ما را به این نتیجه می‌رساند که عبدالحلیم از خلاقیت شعری به انحاء مختلف در شعر خود بهره برده است. خلاقیت شعری که یکی از عملکردهای زبان به‌شمار می‌رود و احساسات و عواطف مختلف را با دستکاری کلمات برمی‌انگیزد، در رمان «بعدالغروب» بسیار دیده می‌شود. در توصیفات هنری که نویسنده از فضاها و مکان‌ها و شخصیت‌ها کرده و همچنین در گفت‌وگوها و مونولوگ‌ها و دیالوگ‌ها رد پای خلاقیت شاعرانه آشکار است و در بسیاری موارد از این طریق، خواننده داستان را وارد فضایی زیبایی‌شناسانه کرده و به او التذاذ هنری می‌بخشد. زبان او در پاره‌ای موارد، زبانی تصویری نیز هست و تصویر، عنصر ضروری در شکل‌گیری گفتمان ادبی است؛ چراکه تصویر به زبان، خلاقیت شعری و زیبایی ترکیب‌های مختلف زبانی، می‌بخشد. از انواع تصویر گرایش عبدالحلیم بیشتر به کاربرد تشبیه بوده و دامنه تخیل او بسیار گسترده است و دقت‌نظر و باریک‌بینی او در پدیده‌های اطراف برای خلق تشبیهات ستودنی است. در پایان می‌توان گفت که محمد عبدالحلیم توجه بسیاری به توصیف و تصویرپردازی صحنه‌ها، جان‌بخشی به اشیاء بی‌حرکت و توصیف حالات درونی و احساسی، آن هم به شکلی عمیق و شدید داشت مخصوصاً به‌کارگیری تشبیهات و دیگر تصاویر شعری، نثر او را از دیگر نویسندگان متمایز می‌کند و این ویژگی‌هاست که برای او لقب شاعر

رمان عربی را به ارمغان آورده است. عواطف و مفهوم‌سازی عشق با تکیه بر تصویر در نگاره‌های نسخ مصور حافظ نیز به روشنی قابل مشاهده است.

فهرست منابع و مآخذ:

- ابراهیم سعدی، ابراهیم. (۲۰۰۶م). الخطاب، دوریه أكادیمیه محكه تعنى بالدراسات و البحوث العلمیه فی اللغه و الآداب، تیزی وزو، المدینه الجدیده: دار الأمل للطباعه و للنشر و التوزیع.
- اسلین، مارتین. (۱۳۸۷). دنیای درام، ترجمه محمد شهباء، چاپ سوم، تهران: هرمس.
- اشرف‌زاده، رضا و علوی مقدم، محمد. (۱۳۸۴). معانی و بیان، تهران: سمت.
- پورنامداریان، تقی. (۱۳۷۴). سفر در مه، تهران: زمستان.
- تاورته، محمد العید. (۲۰۰۴م). «تقیات اللغه فی مجال الروایه الادبیة»، مجله العلوم الانسانیة.
- ثروتیان، بهروز (۱۳۷۸) بیان در شعر فارسی، چاپ دوم، تهران: انتشارات برگ.
- حسب، مسلم و عبدالله، حسن. (۲۰۱۳م). الشعریه العربیه اصولها و مفاهیمها و اتجاهاتها، ط ۱، العراق: دارالفکر للنشر و التوزیع.
- الخراط، ادوارد. (۱۹۸۱م). الروایه العربیه واقع و افاق، القاهره: دار ابن‌رشد.
- سعید الحجازی، سمیر. (۲۰۰۵م). النقد العربی و أوهام‌الحدائث، ط ۱، القاهره: مؤسسه طیبه للنشر و التوزیع.
- سینگر، لیندا. (۱۳۷۴). خلق شخصیت‌های ماندگار. ترجمه عباس اکبری. تهران: مرکز گسترش سینمایی مستند و تجربی.
- الشارونی، یوسف. (۱۹۸۰). الروائیون الثلاثه، المصر: الهیئه المصریه العامه للکتاب.
- عبدالحمید عبدالله، محمد. (۱۹۹۴م). بعد الغروب، مکتبه مصر: الفجاله.
- لحمدانی، حمید. (۱۹۹۱م). النص السردی من منظور النقد الأدبی، الطبعة الأولى، بیروت: المركز الثقافی العربی.
- محجر، خضر. (۲۰۱۴م). تقنیات السرد الروائی - محتوی الشكل و أنماط الراوی، ط ۱، غزه: عطیه للنشر و التوزیع.
- مرتاض، عبدالملک. (۱۹۹۸م). نظر هی الروایه بحث فی یتقنات السرد. الکویت: عالم‌المعرف.
- میرصادقی، جمال. (۱۳۸۷). راهنمای داستان‌نویسی. تهران: انتشارات سخن.
- یوسف، أمینه. (۱۹۸۹م). تقنیات السرد بین النظریه و التطبيق، مصر، الاسکندریه: دار‌المعرفه الجامعیه.